

Onderzoekswijzer

Inventarisatie onderzoek maatschappelijke erkenning

Veteranen

2017

Door

Rein Bijkerk

Martin Elands

Voorwoord

Sinds de oprichting van het Veteraneninstituut (Vi) in 2000 is het uitvoeren, toegankelijk maken en coördineren van het wetenschappelijk onderzoek in relatie tot veteranen een van de taken die aan het Vi is opgedragen. Daarbij gaat het onder meer om het inventariseren van lopend onderzoek en het ontwikkelen van plannen voor nieuw onderzoek.

Deze gedachte is verder uitgewerkt in de opdracht aan het Kennis- en Onderzoekscentrum (KOC) van het Veteraneninstituut: dienen als een informatiebron voor het veteranenbeleid en als inspiratiebron voor verder onderzoek naar de gevolgen van de inzet van militairen voor henzelf en hun gezinsleden. Dit heeft geresulteerd in twee hoofdtaken van het KOC:

- a) Het verzamelen en verspreiden van informatie die relevant is voor de maatschappelijke positie van veteranen en voor de zorg van veteranen en hun gezinsleden;
- b) Het stimuleren, begeleiden en (doen) uitvoeren van onderzoek en het opstellen van aanbevelingen voor te verrichten onderzoek, relevant voor de ontwikkeling en uitvoering van het veteranenbeleid.

Uit deze taakstelling vloeit, naast een veelheid van andere activiteiten, het uitbrengen van specifieke 'onderzoekswijzers' logisch voort.

In 2009 publiceerde het KOC voor het eerst een Onderzoekswijzer betreffende publicaties over maatschappelijke erkenning voor veteranen. Nu wordt in digitale vorm een door militair historicus Rein Bijkerk geactualiseerde en herziene versie uitgebracht.

Hiermee komt voor belangstellenden een up-to-date inventarisatie beschikbaar van het onderzoek naar maatschappelijke erkenning voor veteranen. De Onderzoekswijzer zal periodiek worden geactualiseerd.

Drs. Martin Elands, hoofd van het Kennis- en Onderzoekscentrum van het Veteraneninstituut

Inhoud

Voorwoord.....	2
Inleiding.....	4
Ontwikkelingen in het onderzoek	4
De Onderzoekswijzer	5
1 Algemene informatie.....	7
1.1 Overzichten en achtergronden	7
1.2 Lopend onderzoek	7
1.3 Interviewcollectie Nederlandse Veteranen	8
2 Erkenningsonderzoek.....	9
2.1 Tweede Wereldoorlog.....	9
2.2 Nederlands-Indië.....	10
2.3 Latere missies, recente missies	13
Algemeen.....	13
Korea en Nieuw-Guinea	14
Libanon	14
Srebrenica.....	15
Afghanistan	15
2.4 Lopend onderzoek	16
3 Opinieonderzoek	17
3.1 Publieke opinieonderzoek – algemeen.....	17
3.2 Publieke opinieonderzoek – Nederlandse Veteranendag.....	19
3.3 Opinieonderzoek onder veteranen	20
3.4 Evaluatieonderzoek Nederlandse Veteranendag	21
4 Beeldvormingsonderzoek	23
4.1 Berichtgeving algemeen.....	23
4.2 Berichtgeving Nederlandse Veteranendag	25
5 Onderzoek ‘nasleep’ militaire operaties	26
5.1 Herdenken, gevallen en monumenten.....	26
5.2 Decoraties.....	28
5.3 Maatschappelijke nasleep militaire operaties	29

Inleiding

Ontwikkelingen in het onderzoek

Met maatschappelijke erkenning bedoelen we hier de belangstelling en waardering die veteranen in het publieke domein ten deel vallen. Het gaat dus om onderzoek naar (aspecten van) de positie van, opvattingen over en beelden van veteranen in onze samenleving.

Tot halverwege de jaren tachtig van de twintigste eeuw was er in Nederland weinig aandacht voor veteranen, hun positie in de samenleving en de gevolgen van hun militaire inzet onder oorlogsomstandigheden. Het waren de Indiëveteranen die in deze periode hun aan oorlog gerelateerde gezondheidsklachten en het gebrek aan maatschappelijke waardering voor hun inzet op de publieke en politieke agenda wisten te krijgen. Deze beide thema's – hoekstenen van het Nederlandse veteranenbeleid sinds 1990 – werden in de aanloop naar de eerste veteranenbeleidsnota en vooral na het verschijnen daarvan in toenemende mate onderwerp van wetenschappelijke studie. Daarbij kregen de gezondheidsklachten van veteranen verreweg de meeste aandacht en bleef maatschappelijke erkenning voor veteranen verhoudingsgewijs een klein onderzoeksthema.

De eerste organisaties die zich in bescheiden mate op de studie naar de positie van (Indië)veteranen in de samenleving richtten, maakten deel uit van of waren gelieerd aan de krijgsmacht. Zo verscheen in 1990 onder auspiciën van de toenmalige Stichting Maatschappij en Krijgsmacht en met medewerking van defensie-historici de symposiumbundel *De politionele acties. Afwikkeling en verwerking*. Dit was de eerste wetenschappelijke publicatie waarin meerdere facetten van de maatschappelijke erkenning voor Indiëveteranen werden behandeld. Na deze hoopvolle aftrap zakte de wetenschappelijke aandacht voor de maatschappelijke erkenning voor veteranen weer wat weg, om in de tweede helft van de jaren negentig onder andere via enkele individuele wetenschappers en onderzoekers van de Sectie Militaire Geschiedenis Koninklijke Landmacht weer wat op te leven. Intussen was in 1991 in het kader van het veteranenbeleid de Stichting Dienstverlening Veteranen in het leven geroepen. Deze beleidsuitvoerende organisatie gaf een eerste aanzet tot het laten uitvoeren van onderzoek naar de publieke opinie over veteranen.

De oprichting van het Veteraneninstituut in 2000, dat over een eigen kennis- en onderzoekscentrum ging beschikken, gaf een impuls aan het onderzoek naar de maatschappelijke erkenning voor veteranen. Dit beperkte zich nu niet langer tot de Indiëveteranen. Vanuit het Veteraneninstituut werd – deels in samenwerking met wetenschappelijke onderzoeksinstituten van Defensie – verkennend onderzoek uitgevoerd naar de maatschappelijke positie van diverse groepen veteranen. Het Veteraneninstituut liet bovendien jaarlijks de publieke opinie over veteranen onderzoeken, terwijl in nauwe samenwerking met de Erasmus Universiteit Rotterdam diverse onderzoeken naar de beeldvorming van veteranen in de media werden uitgevoerd. In 2006 werd bovendien een omvangrijk interviewproject gestart om militaire ervaringen en de ervaringen als veteraan (onder meer met betrekking tot zorg en erkenning) vast te leggen en voor onderzoek ter beschikking te stellen. Met deze activiteiten bracht het Vi overigens veel ideeën in de praktijk die de Commissie Maatschappelijke Erkenning Veteranen al in 1991 formuleerde.

Deze commissie pleitte destijds voor de oprichting van een Instituut voor Veteranen dat zich onder meer zou inspannen voor een evenwichtiger beeldvorming van veteranen in de media, een betere zichtbaarheid van veteranen in de samenleving, het (laten) uitvoeren van onderzoek naar de ervaringen te velde en het starten van een 'oral history'-project om de verhalen van veteranen vast te leggen.

De impuls die het Veteraneninstituut sinds 2000 gaf aan het onderzoek naar maatschappelijke erkenning voor veteranen betekende niet dat dit type onderzoek meteen tot volle wasdom kwam. De interesse vanuit de academische wereld, zowel binnen als buiten defensie, bleef incidenteel. De geïnitieerde onderzoeken – met daarin historische, politicologische en sociologische componenten – kenmerkten zich door een kleinschalig karakter en relatief veel aandacht voor de groepen oudere veteranen die in de jaren 1945-1962 werden uitgezonden. De diverse onderzoekers reconstrueerden vooral op hoofdlijnen wat er in beleidsmatig opzicht op het gebied van erkenning is gerealiseerd en hoe er in de samenleving over veteranen wordt gedacht en geschreven.

Ook nu, begin 2017, is op het vlak van onderzoek naar maatschappelijke erkenning voor veteranen nog geen sprake van een specifiek en samenhangend onderzoeksprogramma. Maar dat neemt niet weg dat er sinds 2009, toen de eerste versie van de Onderzoekswijzer verscheen, een reeks belangrijke publicaties, waaronder een aantal proefschriften, en goede masterscripties is uitgekomen. Tevens werd, onder meer via de methode van het 'digitale veteranenpanel' en vragenlijstonderzoek, de doelgroep zelf bevroegd en werden de uitkomsten daarvan geanalyseerd. Daarnaast zijn in het kader van beoogde proefschriften enkele nieuwe, veelbelovende onderzoeksprojecten gestart. En kansen voor toekomstige research zijn er zeker ook, want er is inmiddels veel interessant onderzoeksmateriaal beschikbaar gekomen, variërend van systematisch afgenomen en gerubriceerde interviews met veteranen en data uit vragenlijstonderzoek tot meerjarige reeksen publieke opiniecijfers.

De Onderzoekswijzer

In deze Onderzoekswijzer wordt maatschappelijke erkenning gedefinieerd als de belangstelling en waardering die veteranen in het publieke domein ten deel vallen. Het gaat daarbij, als gezegd, in eerste instantie om onderzoek naar (aspecten van) de positie van, opvattingen over en beelden van veteranen in onze samenleving – met inbegrip van opinies en ervaringen aangaande deze onderwerpen van de veteranen zelf.

Voorts is er ook onderzoek uitgevoerd naar onderwerpen die in het verlengde liggen van de maatschappelijke erkenning voor veteranen en die in ieder geval invloed hadden op de mate waarin (groepen) veteranen zich gewaardeerd voelden. Dit betreft thema's als 'herdenken' en 'decoraties', maar ook historische onderzoeken naar de maatschappelijke nasleep van militaire operaties. Gezien het grote raakvlak met het thema van deze Onderzoekswijzer zijn de belangrijkste onderzoeken op dit gebied in een apart hoofdstuk toegevoegd.

Een andere keuze die is gemaakt, is het waar nodig opnemen van verwijzingen naar achtergrondinformatie – niet iedere belangstellende of onderzoeker zal immers vertrouwd zijn met de materie – en naar publicaties die slechts ten dele van doen hebben met maatschappelijke erkenning voor veteranen, maar niettemin relevant (kunnen) zijn.

Met deze geactualiseerde en herziene Onderzoekswijzer biedt het Veteraneninstituut in digitale vorm opnieuw een systematisch overzicht van onderzoek dat in Nederland is verricht of wordt uitgevoerd naar maatschappelijke erkenning voor veteranen. Hiermee wordt een boeiend onderzoeksthema nadrukkelijk onder de aandacht gebracht van geïnteresseerden en wetenschappelijke instellingen binnen en buiten Defensie. Uit de Onderzoekswijzer blijkt bovendien welke deelgebieden nog nauwelijks ontgonnen zijn en welke mogelijkheden er zijn voor verbredend of verdiepend wetenschappelijk onderzoek. In die zin kan de Onderzoekswijzer dienen als inspiratiebron en katalysator voor nieuw onderzoek.

De Onderzoekswijzer zal regelmatig worden geactualiseerd. *Indien u reacties of aanvullingen heeft, horen wij dat graag van u. Met uw feedback, aanvullingen en algemeen commentaar kunnen wij de Onderzoekswijzer immers up-to-date houden en verder verbeteren. U kunt contact met ons opnemen via het e-mailadres info@veteraneninstituut.nl.*

1 Algemene informatie

1.1 Overzichten en achtergronden

Een bondig overzicht biedt *Oorlogen en vredesmissies. Ervaringen van Nederlandse veteranen 1940-2010*, een fraai geïllustreerde combinatie van thematische hoofdstukken en interviews met oude en jonge veteranen. Ook wordt expliciet aandacht besteed aan de wording en latere ontwikkeling van het veteranenbeleid, aan de maatschappelijke erkenning van veteranen en aan het binnen de samenleving bestaande beeld van veteranen. Voor wie uitgebreide informatie zoekt over specifieke missies is er onder meer het standaardwerk *Van Korea tot Kaboel. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* dat in 2005 verscheen en biedt het NIMH feitelijke beschrijvingen van voltooide en lopende missies via de website van Defensie (www.defensie.nl).

Een wellicht wat onverwachte bron van (achtergrond)informatie, inclusief informatie over maatschappelijke erkenning, vormen de uitgebreide jaarlijkse veteranennota's en andere beleidsstukken over veteranen die de minister van Defensie ter behandeling naar de Tweede Kamer zendt. Niet alleen de nota's zelf zijn interessant, ook de bijlagen kunnen dat zijn. De veteranennota's zijn digitaal beschikbaar via de website van de Tweede Kamer (www.tweedekamer.nl).

Tot slot moet hier *Checkpoint, maandblad voor veteranen* worden genoemd. In het kader van het veteranenbeleid ontvangen veteranen dit tijdschrift kosteloos. Het is tevens voorhanden in openbare bibliotheken. Het blad bevat kwalitatief goede artikelen die rechtstreeks of indirect van doen hebben met maatschappelijke erkenning voor veteranen, met inbegrip van daarmee verband houdende maatschappelijke discussies. Ook komen geregeld themanummers uit.

De *Checkpoint*-jaargangen en die van haar voorganger *De Opmaat. Tijdschrift over veteranen in oorlog en vrede* (uitgekomen tot medio 2000) kunnen tevens een interessante bron zijn voor onderzoek. Wie oudere nummers of hele jaargangen wil bekijken – de recentste *Checkpoint*-jaargangen zijn via een gebruikersnaam en wachtwoord ook online in te zien – kan contact opnemen met het Kennis- en Onderzoekscentrum van het Veteraneninstituut of met de *Checkpoint*-redactie.

1.2 Lopend onderzoek

In 2016 is Theo van den Doel, oud-Kamerlid en voormalig Defensiewoordvoerder, gestart met een uitgebreid, meerjarig onderzoek, getiteld *Het Koninkrijk der Nederlanden en zijn veteranen (1815-2015)*. In het tweede deel van dit onderzoek zal het om de periode vanaf 1940 gaan en komt ook de ontwikkeling van het huidige veteranenbeleid aan bod alsmede de rol die veteranenorganisaties daarbij speelden.

Publicaties:

- Klep, C., R. van Gils, *Van Korea tot Kaboel. De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (derde herziene druk, Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag 2005).
- Bijkerk, R., M. Elands, K. Kornaat, *Oorlogen en vredesmissies. Ervaringen van Nederlandse veteranen 1940-2010* (Amsterdam 2010).
- Schut, M. en R. Moelker, *Brothers in arms, brothers on bikes. Veteranencultuur op wielen* (Breda 2011).
- *Checkpoint. Maandblad voor veteranen* (LJP Nijmegen/Veteraneninstituut, verschijnt tien keer per jaar).
- *Veteranennota* (jaarlijks uitgebracht door het Ministerie van Defensie, te downloaden via onder meer www.rijksoverheid.nl en www.veteraneninstituut.nl).

1.3 Interviewcollectie Nederlandse Veteranen

In de Interviewcollectie Nederlandse Veteranen heeft het Vi ruim 1.200 persoonlijke verhalen op geluidsdragers vastgelegd. De geïnterviewden zijn afkomstig van alle krijgsmachtdelen en rangen, variërend van militairen die in mei 1940 vochten tot deelnemers aan recente missies, zoals die in Afghanistan. Aan de orde komen telkens ook het burgerleven na de oorlog of missie, de invloed van de oorlogs- of uitzendervaringen op het verdere leven van veteranen en de wijze waarop zij uiting geven aan hun veteranenidentiteit. Daarmee vormen de opgenomen gesprekken een waardevolle bron over al dan niet ervaren aandacht en waardering.

Geïnteresseerden kunnen de publiek toegankelijke interviews, na kosteloze registratie, beluisteren via de website van het Veteraneninstituut:

www.veteraneninstituut.nl/diensten/interviewcollectie/. Voor een deel van de collectie gelden restricties, met name vanwege de privacy van nog levende personen, en is raadpleging alleen mogelijk na toestemming en onder voorwaarden. De interviews zijn ondergebracht in een op diverse wijzen doorzoekbare database en van elk gesprek is een samenvatting beschikbaar.

In de in 2010 gepubliceerde bundel *Wat veteranen vertellen* wordt op basis van de interviewcollectie dieper ingegaan op het fenomeen 'biografische interviews' en de in de gesprekken telkens terugkerende thema's. Ook biedt dit boek aangaande 'oral history' reflectie op enerzijds de mogelijkheden en kansen en anderzijds de beperkingen en valkuilen van dit genre. De bundel is tevens beschikbaar als digitale 'verrijkte publicatie' (met geluidsfragmenten). Een ander voorbeeld van het gebruik van deze interviewcollectie is Gielt Algra's *Militaire ooggetuigen. De strijd in mei 1940* uit 2015.

Publicaties:

- Berg, H. van den, S. Scagliola, F. Wester (red.), *Wat veteranen vertellen. Verschillende perspectieven op biografische interviews over ervaringen tijdens militaire operaties* (Amsterdam 2010). Tevens digitaal beschikbaar als 'verrijkte publicatie' via www.watveteranenvertellen.nl.
- *Factsheet Interviewcollectie Nederlandse Veteranen* (digitale uitgave Veteraneninstituut, 2015, www.veteraneninstituut.nl).
- Algra, G., *Militaire ooggetuigen. De strijd in mei 1940. 'Ik schoot die Duitsers te barsten!'* (Interviewcollectie Nederlandse Veteranen, Nijmegen 2015).

2 Erkenningsonderzoek

2.1 Tweede Wereldoorlog

De oudste groep veteranen betreft militairen die dienden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hun aantal was in 2016 geslonken tot iets meer dan 3.000 inmiddels hoogbejaarde veteranen. Het snel kleiner worden van deze groep vormde (mede) aanleiding voor publicaties waarin nog levende Tweede Wereldoorlog-militairen aan het woord komen. Het op interviews gebaseerde boek *Militaire ooggetuigen. De strijd in mei 1940* werd zojuist al genoemd (zie de paragraaf over de Interviewcollectie Nederlandse Veteranen).

In *De Nederlandse koopvaardij in oorlogstijd*, uitgekomen in 2014, staan zowel thematische hoofdstukken als 'profielen' van geïnterviewde koopvaardijveteranen. Deze zeelieden waren door de regering voor de duur van de oorlog 'gemilitariseerd' en leverden, veelal varend onder gevaarlijke omstandigheden, een belangrijke bijdrage aan de geallieerde strijd. In het boek is een apart hoofdstuk opgenomen over de terugkeer naar Nederland en de naoorlogse jaren van de koopvaardijbemanningen. Daarin komt eveneens het thema 'aandacht, erkenning en waardering' – en het door veel zeelieden ervaren gebrek daaraan – aan de orde.

Vanuit het oogpunt van maatschappelijke erkenning is ook Erwin van Loo's dissertatie *'Eenige wakkere jongens'. Nederlandse oorlogsvliegers in de Britse luchtmacht 1940-1945*, dat is uitgegeven door het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, van belang. In het hoofdstuk 'De oorlog voorbij' en in het concluderend hoofdstuk wordt bijvoorbeeld duidelijk dat eveneens de Nederlanders die hadden gediend bij de RAF en de Britse marineluchtvaart – zo'n 650 in totaal – zich in de naoorlogse decennia weinig erkend en gewaardeerd voelden.

Zonder vrees en zonder verwijt. Poolse militairen in West-Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog is een proefschrift dat in 2015 aan de Rijksuniversiteit Groningen werd verdedigd. Eén van de behandelde onderwerpen is de officiële herwaardering van de rol van de Poolse parachutisten tijdens de Slag om Arnhem. Door Montgomery en andere Britse generaals waren de Polen namelijk gebruikt als zondebok voor de mislukking. Pas ruimschoots na de Koude Oorlog en onder meer dankzij media-aandacht en druk vanuit de Tweede Kamer kwam het tot een volledige rehabilitatie, in mei 2006 afgerond met de plechtige en live uitgezonden toekenning van de Militaire Willems-Orde aan de Poolse parachutistenbrigade. Diverse militairen van deze brigade bleven na de oorlog in Nederland en hebben de Nederlandse veteranenstatus.

Minder recent, maar nog steeds een standaardwerk, is *De meelstreep. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog* van Martin Bossenbroek. Het boek is een van de resultaten van het omvangrijke onderzoeksproject naar terugkeer en opvang na 1945 van burgers en militairen dat op verzoek van de regering rond 2000 werd uitgevoerd.

Publicaties:

- Bossenbroek, M., *De meelstreep. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2001).
- Loo, E. van, *'Eenige wakkere jongens' Nederlandse oorlogsvliegers in de Britse luchtmacht 1940-1945* (Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag 2013).
- Dissel, A. van, M. Elands, H. Faber en P. Stolk (red.), *De Nederlandse koopvaardij in oorlogstijd* (Amsterdam 2014).
- Huiskamp, F., *Zonder vrees en zonder verwijt. Poolse militairen in West-Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog* (proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 2015).
- Dullemond, C. (red.), *De Javazee-campagne na 75 jaar. Sporen van de strijd van de Koninklijke Marine tegen Japan, december 1941 – maart 1942* (Zwolle 2017).

2.2 Nederlands-Indië

Als het gaat om maatschappelijke erkenning is 'Indië' nog steeds van bijzonder belang. Allereerst omdat het de Indiëveteranen waren die een beslissende rol speelden bij de totstandkoming en eerste ontwikkeling van het Nederlandse veteranenbeleid, maar ook vanwege het lopende publieke debat over het militaire optreden in de jaren 1945-1949.

Vanaf het einde van de jaren tachtig van de vorige eeuw trok de emancipatie van de veteranen die in voormalig Nederlands-Indië hadden gediend niet alleen de aandacht van beleidsmakers, maar ook van diverse wetenschappers en onderzoeksinstituten. Hierbij lag de nadruk op de Indiëveteranen van de dekolonisatiestrijd (1945-1950). Het merendeel van het onderzoek was van militair-historische en sociologische aard en zocht – met verschillende invalshoeken en zwaartepunten – een antwoord op de volgende hoofdvragen:

- Hoe heeft de positie van de Indiëveteranen in de Nederlandse samenleving zich ontwikkeld?
- Op welke wijze hebben de Indiëveteranen zelf bijgedragen aan het tot stand komen van veteranenbeleid en de daartoe behorende erkenningsmaatregelen?
- Welke vormen van maatschappelijke erkenning zijn de Indiëveteranen sinds het einde van de jaren tachtig ten deel gevallen?

Het algemene beeld dat uit deze onderzoeken oprijst, is dat de Indiëveteranen in de periode 1985-2000 als groep een zichtbare plek in de samenleving (politiek en media) hebben gekregen. De Indiëveteranen hebben zich vanaf die periode actief gemengd in de publieke debatten over de inzet in voormalig Nederlands-Indië, hebben zich op grote schaal in verenigingsverband georganiseerd en wisten hun belangen en ervaringen bij publiek, parlement en regering steeds beter over het voetlicht te brengen. Zij hebben zodoende zelf actief bijgedragen aan het tot stand komen van het veteranenbeleid en de diverse materiële en immateriële vormen van erkenning die daarvan deel zijn gaan uitmaken.

Publicaties:

- Schulten, J.W.M., 'Het afgeschreven leger. De Indiëveteranen en hun strijd om erkenning.', in: G. Teitler en J. Hoffenaar (red.), *De Politionele Acties. Afwikkeling en verwerking* (uitgave Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Amsterdam 1990).
- Doorn, J.A.A. van, 'De verwerking van het einde van Indië.', in: G. Teitler en J. Hoffenaar (red.), *De Politionele Acties. Afwikkeling en verwerking* (uitgave Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Amsterdam 1990).
- Doorn, J.A.A. van, *Indische lessen. Nederland en de koloniale ervaring* (Amsterdam 1995).
- Elands, M., R.J.A. van Gils, B. Schoenmaker, *De geschiedenis van 1 Divisie '7 December' 1946-1996* (uitgave Sectie Militaire Geschiedenis KL, Den Haag 1996).
- Elands, M., 'Oudere veteranen en de roep om maatschappelijke erkenning', in: *Militaire Spectator* (jrg. 146, 5-2000) 219-230.
- Elands, M., 'Van dader tot slachtoffer? De Indië-veteranen in samenleving, publiciteit en geschiedschrijving.', in: M. Elands (red.), *Uit Indonesië. De erfenis van de soevereiniteitsoverdracht* (uitgave Sectie Militaire Geschiedenis KL, Den Haag 2000).
- Doorn, J.A.A. van, *Gevangen in de tijd. Over generaties en hun geschiedenis* (Sint Geertruid 2002).

Behalve de onderzoeken die vooral de maatschappelijke positie van de Indiëveteranen tot onderwerp hebben, is er tevens wetenschappelijk onderzoek verricht naar de wijze waarop zij na afloop van hun uitzending in Nederland zijn opgevangen. Dit betreft ook (groepen) veteranen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL). Het specifiek op (groepen) Indiëveteranen gericht onderzoek naar hun opvang kende de volgende hoofdvragen:

- Op welke wijze heeft de overheid de gedemobiliseerde Indiëveteranen direct na hun terugkeer gesteund bij het hervinden van een plaats in de samenleving?
- Wat was het lot van de Molukse KNIL-militairen die na de opheffing van het KNIL naar Nederland werden gehaald?
- Op welke wijze heeft Nederland steun verleend aan (gepensioneerde) KNIL-veteranen?

Uit het onderzoek is gebleken dat de opvang van de teruggekeerde Indiëveteranen (1948-1951) in materieel en praktisch oogpunt (huisvesting, werk, scholing e.d.) naar de maatstaven van die tijd de toets der kritiek kon doorstaan, maar dat de bureaucratische wijze waarop dit gebeurde en het gebrek aan aandacht en waardering tot frustraties onder een deel van de Indiëveteranen heeft geleid.

De afwikkeling van de strijd voor de KNIL-veteranen had eveneens verschillende gezichten. Enerzijds was er voor gepensioneerde en invalide KNIL-militairen al sinds 1863 in Arnhem een Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen (Bronbeek) en konden vele KNIL-militairen na de opheffing van het KNIL in 1950 een overstap maken naar de Nederlandse krijgsmacht. Anderzijds waren tal van KNIL-veteranen en vooral de naar Nederland overgekomen Molukse KNIL-militairen bij uitstek het kind van de rekening van een mislukt Indiëbeleid. Zij moesten hun militaire loopbaan beëindigen en afscheid nemen van het land waar zij waren geboren of een leven hadden opgebouwd.

Publicaties:

- Hoffenaar, J., 'Geen woorden maar daden. De terugkeer van de Nederlandse militairen uit Indonesië (1947-1951)', in: G. Teitler en J. Hoffenaar (red.), *De Politionele Acties. Afwikkeling en verwerking* (uitgave Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Amsterdam 1990).
- Manuhutu, W., 'De Molukse KNIL-militairen. Tussen wal en schip.', in: G. Teitler en J. Hoffenaar (red.), *De Politionele Acties. Afwikkeling en verwerking* (uitgave Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Amsterdam 1990).
- Bevaart, W., *Bronbeek. Tempo doeloe der liefdadigheid* (uitgave Sectie Militaire Geschiedenis KL, Utrecht 1998).
- Elands, M. (red.), *Van strijd tot veteranenbeleid. Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger en zijn veteranen, 1941-2001* (uitgave Stichting het Veteranen Platform, Amsterdam 2001).
- Piersma, H. (red.), *Mensenheugenis. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog. Getuigenissen* (Amsterdam 2001).
- Meijer, H., *Indische rekening. Indië, Nederland en de backpay-kwestie 1945-2005* (Amsterdam 2005).
- Meijer, H. en T. Brocades Zaalberg, 'De verloren slag om het moederland. De ervaringen van de KNIL-militairen 1944-1951.', in: H. Piersma (red.), *Mensenheugenis. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog. Getuigenissen* (Amsterdam 2001).
- Meijer, H., 'Zo snel mogelijk gedumpt? De opvang van de uit Indië teruggekeerde KL-militairen, 1948-1951.', in: M. Elands (red.), *Oost west, thuis best? De opvang van uit Nederlands-Indië teruggekeerde militairen 1948-1951* (uitgave Stichting het Veteraneninstituut, Doorn 2004).

Het Nederlandse militaire optreden tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd heeft periodiek tot – aanvankelijk zelfs heftig – maatschappelijk debat geleid en de publieke discussie is nog zeker niet afgesloten. Het discours begon met de onthullingen in 1969 door Indiëveteraan Joop Hueting over Nederlandse oorlogsmisdaden en de op die onthullingen volgende *Excessennota*. In de jaren '80 was er de grote ophef rond het aan Indië gewijde deel van De Jongs *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. Een ander belangrijk moment was de uitspraak in 2005 van toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Ben Bot dat Nederland na 1945 in Indië 'aan de verkeerde kant van de geschiedenis' had gestaan. In 2015-2016 waren het de publicaties van hoogleraar Gert Oostindie en meer nog het proefschrift van Rémy Limpach die voor discussie zorgden. Wel is het debat met het verstrijken der jaren in rustiger vaarwater gekomen.

In zijn *Soldaat in Indonesië 1945-1950. Getuigenissen van een oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis*, uitgekomen in 2015, baseert Oostindie zich op 'alle bekende gepubliceerde egodocumenten' van militairen die toentertijd in Indië dienden – '659 dagboeken, correspondenties, gedenkboeken, memoires en biografische schetsen'. Het boek bevat ook een hoofdstuk over thuiskomst en de latere jaren, met allerlei passages die rechtstreeks of indirect relevant zijn voor het thema aandacht en waardering.

Eerder, in 2010, publiceerde Oostindie met *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen* een veel bredere studie over terugkeer, migratie en migranten uit de voormalige Nederlandse koloniën in oost en west. Hierin besteedt hij eveneens aandacht aan de Indiëveteranen en aan de naar hier gekomen Molukse militairen en hun gezinnen.

Het proefschrift *De brandende kampongs van generaal Spoor* van Rémy Limpach, inmiddels werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, kreeg bij publicatie in het najaar van 2016 veel aandacht. Limpach, die zich in zijn boek overigens niet expliciet bezighoudt met erkenning en waardering, concludeert op basis van zijn onderzoek dat aan Nederlandse zijde het extreme geweld geen incidentele excessen betrof, maar 'structureel' was, al was de meerderheid van de Nederlandse militairen er niet bij betrokken. In *Soldaat in Indonesië* was Gert Oostindie, langs een andere weg en in wat andere bewoordingen, tot eenzelfde conclusie gekomen.

Mede vanwege beide publicaties en het daardoor weer op gang gekomen maatschappelijke debat besloot het kabinet-Rutte dat er alsnog een groot wetenschappelijk onderzoek dient te komen naar de dekolonisatie-oorlog tussen Nederland en Indonesië. Dit project zal vier jaar vergen en worden uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde en het NIOD. Zie de betreffende brief aan de Tweede Kamer:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/02/23/kamerbrief-inzake-onderzoek-naar-de-periode-1945-1949-in-indonesie>.

Publicaties:

- Oostindie, G., *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen* (Amsterdam 2010).
- Oostindie, G., *Soldaat in Indonesië 1945-1950. Getuigenissen van een oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis* (Amsterdam 2015).
- Limpach, R., *De brandende kampongs van generaal Spoor* (Amsterdam 2016).

2.3 Latere missies, recente missies

Algemeen

In de jaren negentig stonden Indiëveteranen centraal in het onderzoek naar maatschappelijke erkenning. Na 2000 werd – vooral vanuit het Veteraneninstituut – ook onderzoek gedaan naar de maatschappelijke positie van en maatschappelijke erkenning voor andere groepen veteranen. Dit zijn algemeen beschrijvende historische studies naar de ervaringen van groepen veteranen sinds hun uitzending. Ze maken meestal deel uit van een bredere studie naar de betreffende uitzending. Genoemd moeten in dit verband worden: *Vechten, verbeelden en verwerken. Nederland en zijn Korea-veteranen, Afscheid van Nieuw-Guinea. Het Nederlands-Indonesisch conflict 1950-1962 en Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan UNIFIL 1979-1985.*

In deze publicaties komen onder meer vragen aan bod als:

- Hoe is het met de gezondheid van de betreffende groep veteranen gesteld?
- Op welke wijze(n) onderhouden de veteranen van een missie onderling contact?
- Welke algemene en specifiek op hun groep toegesneden vormen van erkenning zijn de groep veteranen ten deel gevallen?
- Hoe oordeelt de publieke opinie over een groep veteranen?

Uit de onderzoeken bleek onder meer dat een kleine minderheid (vijf tot tien procent) van de veteranen gezondheidsklachten aan hun uitzending had overgehouden, dat zij – meestal pas vele jaren na afloop van de missie – een veteranenvereniging hadden opgericht, dat de onderzochte groepen enkele bijzondere vormen van (internationale) waardering ten deel viel, dat de betreffende missies geen grote publieke bekendheid genoten en dat een meerderheid van de Nederlanders aangaf (veel) waardering voor deze groepen veteranen te hebben.

Korea en Nieuw-Guinea

Nader ingaand op een aantal specifieke missies is er allereerst het bij het publiek weinig bekende militaire optreden tijdens de Korea-oorlog (1950-1953). Op basis van een VN-mandaat, maar onder feitelijke leiding van de Verenigde Staten, leverde ons land met marineschepen en een infanteriebataljon een bijdrage aan de strijd tegen Noord-Koreaanse troepen en Chinese 'vrijwilligers'. Het was een bloedige oorlog. Het infanteriebataljon kreeg het dan ook enige malen zwaar te verduren en leed aanzienlijke verliezen. In totaal sneuvelde in Korea 125 Nederlandse militairen (inclusief drie voorgoed vermisten) en raakten er vele honderden gewond. De masterscriptie *In dienst van de vrede. Een onderzoek naar de maatschappelijke erkenning van Korea-veteranen in Nederland 1950-2010* behandelt de aandacht en waardering die de Koreagangers wel of niet ten deel vielen en ook hoe zij zelf omgingen met hun veteraan-zijn. Eerder verscheen *Vechten, verbeelden en verwerken. Nederland en zijn Korea-veteranen* dat hiervoor al werd genoemd.

Het in 2003 gepubliceerde en rijk geïllustreerde *Afscheid van Nieuw-Guinea. Het Nederlands-Indonesisch conflict 1950-1962* biedt adequate informatie over de politieke en militaire kanten van deze slepende postkoloniale kwestie, met bijbehorende gewapende handelingen, die in 1962 bijna uitliep op een volledige oorlog tussen Nederland en Indonesië (dat door de Sovjet-Unie met wapens en hulpstroepen werd ondersteund). Onder het kopje 'Erkenning, welzijn en solidariteit' is ook een hoofdstuk opgenomen over de Nieuw-Guinea-veteranen.

Libanon

Van begin 1979 tot november 1985 nam Nederland voor het eerst deel aan UNIFIL, een VN-missie in Libanon. In 2016 kwam deze missie nog in het nieuws omdat Libanonveteranen een schadeclaim indienden bij het Ministerie van Defensie wegens de in hun ogen onvoldoende zorg met betrekking tot aan psychotrauma (PTSS) gerelateerde klachten. Dat gebeurde nadat een voormalige UNIFIL-militair inzake deze kwestie een rechtszaak had gewonnen. In het overzichtswerk *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan UNIFIL 1979-1985*, verschenen in 2004, wordt onder de titel 'Terug in Nederland: over en sluiten?' aandacht besteed aan de Libanonveteranen. Waar het gaat om maatschappelijke erkenning van deze groep is tevens een in 2016 aan de Radboud Universiteit Nijmegen gestart promotieonderzoek van belang (zie verderop de paragraaf 'Lopend onderzoek').

Srebrenica

De dramatische gebeurtenissen in Srebrenica in juli 1995 leven nog sterk, zowel bij de betrokken militairen van Dutchbat III als in de pers. Media besteden regelmatig aandacht aan vragen die verband houden met de val van de enclave en aan de verwijten en juridische claims van nabestaanden van de duizenden door de troepen van generaal Mladic vermoorde moslimmannen en -jongens.

'Srebrenica' is ook onderwerp geweest van intensief wetenschappelijk en politiek onderzoek. Op verzoek van de regering werden 'de gebeurtenissen voor, tijdens en na de val van Srebrenica' onderzocht door het NIOD, wat in 2002 leidde tot een zeer uitgebreid meerdelig rapport met als hoofdtitel *Srebrenica, een 'veilig' gebied* en vervolgens tot het aftreden van het tweede kabinet-Kok. Binnen en buiten Nederland waren eerder al andere (deel)onderzoeken verricht, terwijl het NIOD-rapport weer aanleiding was voor een parlementaire enquête waarvan de uitkomsten begin 2003 werden gepresenteerd onder de titel *Missie zonder vrede*.

Regering en Tweede Kamer trokken uit dit alles de conclusie dat de militairen van Dutchbat III, ondanks alle kritische reacties die hen in de media en de samenleving ten deel waren gevallen, geen blaam trof. Eerder al, in 2006, was als teken van erkenning aan de Dutchbat III-veteranen publiekelijk een speciaal draaginsigne uitgereikt. Inmiddels is, mede als reactie op door Dutchbat III-veteranen bij de staat ingediende claims voor schadevergoeding, in overleg met deze groep een onderzoek naar het welzijn van de Dutchbat III-veteranen in voorbereiding, waarin ook thema's als erkenning en waardering nadrukkelijk zullen worden opgenomen.

Het proefschrift *Somalië, Rwanda, Srebrenica. De nasleep van drie ontspoorde vredesmissies* van Christ Klep, uitgekomen in 2008, biedt een internationaal-comparatieve analyse van de wijzen waarop Defensie, de politiek en onderzoekscommissies – mede onder druk van 'aanjagers' als media en (vertegenwoordigers van) slachtoffers – met de val van Srebrenica omgingen. Het is een analyse die ook interessant is uit het oogpunt van maatschappelijke erkenning. In relatie tot dit onderwerp moet eveneens het zojuist bij de Libanon-missie al gememoreerde lopende promotieonderzoek worden genoemd. In dat onderzoek vormt maatschappelijke erkenning van onder andere de Nederlandse UNPROFOR-veteranen – de enclave Srebrenica viel onder die missie – een hoofdthema. Tevens is een tweede, ook in 2016 aan de Radboud Universiteit Nijmegen van start gegaan, promotieonderzoek hier van belang (zie verderop de paragraaf 'Lopend onderzoek').

Afghanistan

Esmeralda Kleinreesink promoveerde in 2014 aan de Nederlandse Defensie Academie op haar dissertatie *On Military Memoirs: Soldiers-Authors, Publishers, Plots and Motives*. Het proefschrift kan gratis worden gedownload via de website van de Erasmus Universiteit Rotterdam (<http://repub.eur.nl/pub/51741>). In 2016 kwam een licht aangepaste handelseditie uit. Kleinreesink komt met een kwantitatieve en kwalitatieve analyse en vergelijking van autobiografisch werk van militairen uit de VS, Groot-Brittannië, Duitsland, Canada en Nederland die in Afghanistan hebben gediend. Het is een studie die de nodige aanknopingspunten heeft met het thema maatschappelijke erkenning. Voorts zijn in relatie tot de Nederlandse missie in Uruzgan de beide hierboven reeds genoemde promotieonderzoeken relevant (zie verder 'Lopend onderzoek').

Publicaties:

- Elands, M. (red.), *Vechten, verbeelden en verwerken. Nederland en zijn Korea-veteranen* (uitgave Veteraneninstituut, Amsterdam 2001).
- Elands M., A. Staarman (red.), *Afscheid van Nieuw-Guinea. Het Nederlands-Indonesisch conflict 1950-1962* (uitgave Veteraneninstituut en Legermuseum, Bussum 2003).
- Elands, M., J. Mouthaan, 'Terug in Nederland: over en sluiten?', in: B. Schoenmaker en H. Roozenbeek (red.), *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan UNIFIL 1979-1985* (uitgave Instituut voor Militaire Geschiedenis KL, Amsterdam 2004).
- Klep, C., *Somalië, Rwanda, Srebrenica. De nasleep van drie ontspoorde vredesmissies* (Amsterdam 2008).
- Kranendonk, C., *In dienst van de vrede. Een onderzoek naar de maatschappelijke erkenning van Korea-veteranen in Nederland 1950-2010* (masterscriptie, Universiteit van Amsterdam 2011).
- Kleinreesink, L. *On Military Memoirs: Soldiers-Authors, Publishers, Plots and Motives* (Erasmus Universiteit Rotterdam/Nederlandse Defensie Academie, Rotterdam/Breda 2014), te downloaden via <http://repub.eur.nl/pub/51741>; handelseditie: Kleinreesink, L., *On Military Memoirs: A Quantitative Comparison of International Afghanistan War Autobiographies, 2001-2010* (Leiden 2016).
- Slijp, M.J.M., *Een compagnie om niet te vergeten. De Alfa-compagnie 42e bataljon Limburgse Jagers - Simin Han, Bosnië 1995* (masterscriptie, Universiteit Leiden 2016).

2.4 Lopend onderzoek

Aan de Radboud Universiteit Nijmegen vinden op dit moment twee in 2016 gestarte cultureel-antropologische onderzoeken plaats die in een proefschrift dienen uit te monden en die beide mede van doen hebben met het thema maatschappelijke erkenning voor veteranen.

Promovenda Tine Molendijk richt zich met haar onderzoek op 'moral injury', de psychische problemen die kunnen ontstaan als een militair 'een daad ziet, begaat of ondergaat die diens diepgewortelde morele overtuigingen schendt'. Daarbij wordt onder meer de vraag betrokken hoe veteranen in dat verband publieke debatten over hun uitzending beleven. Met dit laatste begeeft het onderzoek zich dus ook op het terrein van maatschappelijke erkenning. Nederlandse veteranen (al dan niet nog actief dienend) die deel hebben uitgemaakt van UNPROFOR (Bosnië) en/of de Task Force Uruzgan vormen de 'onderzoekspopulatie'. Het onderzoek is een gezamenlijk project van de Radboud Universiteit Nijmegen en de Nederlandse Defensie Academie, terwijl tevens gebruik wordt gemaakt van de Interviewcollectie Nederlandse Veteranen van het Veteraneninstituut

Het promotieonderzoek van Yvon de Reuver, werkzaam bij het Veteraneninstituut, heeft als doel meer inzicht te krijgen hoe veteranen zich identificeren met de sociale categorie 'veteraan'. In het bijzonder wordt gekeken naar de relatie tussen de veteranenidentiteit en maatschappelijke erkenning, zoals die wordt ervaren door de veteranen. Bij het onderzoek worden Nederlandse veteranen betrokken van drie missies: UNIFIL, UNPROFOR en Task Force Uruzgan – missies die door de samenleving verschillend worden gewaardeerd.

3 Opinieonderzoek

3.1 Publieke opinieonderzoek – algemeen

In de periode dat de toenmalige minister van Defensie Ter Beek een eerste veteranennota uitbracht, riep hij een commissie in het leven die moest onderzoeken op welke wijze de maatschappelijke erkenning voor veteranen kon worden verbeterd en uitgedragen. Deze Commissie Maatschappelijke Erkenning Veteranen liet in 1990 als eerste onderzoek verrichten naar de publieke opinie over een groep veteranen (Indiëveteranen). De Stichting Dienstverlening Veteranen, een beleid uitvoerende organisatie die op advies van de eerdergenoemde commissie in 1991 was opgericht, liet dit onderzoek in 1995 opnieuw uitvoeren en stond in 2000 aan de wieg van het bredere publieke opinieonderzoek over veteranen dat voortaan jaarlijks – en vanaf 2003 onder de vlag van het Veteraneninstituut – zou worden uitgevoerd. In 2015 ging deze peiling – samen met het Veteranendag-onderzoek van het Nationaal Comité Veteranendag (NCVD) – jaarlijks ‘meelopen’ met de *Imagomonitor Defensie*, opgesteld door de afdeling Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS) en de Directie Communicatie van het Ministerie van Defensie.

Wat betreft maatschappelijke erkenning komen in de onderzoeken vragen aan de orde als:

- Hoe is het gesteld met de publieke bekendheid van de Nederlandse deelname aan diverse militaire oorlogen en vredesoperaties sinds 1940?
- In hoeverre beoordeelt het Nederlandse publiek de inzet van Nederlandse militairen tijdens oorlogen en vredesoperaties achteraf als terecht?
- Hoe is het gesteld met de publieke waardering voor (diverse groepen) Nederlandse veteranen?
- Welke associatie roept de term ‘veteraan’ op bij het Nederlandse publiek?

Al met al is daarmee – en met de verderop in dit hoofdstuk nog te behandelen publieke opinie-data – voor onderzoekers een schat aan betrouwbare meerjarige opiniecijfers beschikbaar. Een aantal rapportages is direct te downloaden via www.veteraneninstituut.nl/overzicht-publicaties/.

Wanneer op hoofdlijnen naar de uitkomsten van onderzoeken wordt gekeken, kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- De cijfers aangaande bekendheid met Nederlandse militaire optredens zijn redelijk constant en variëren van relatief onbekend (Korea in de vroege jaren '50, de Cambodja-missie in de vroege jaren '90) via ruim bekend (meer recente missies) tot bij iedereen bekend (Tweede Wereldoorlog).
- Naar de terechtheid van de inzet van militairen en de rol van Nederland wordt in een aantal gevallen kritisch gekeken, zo vond in 2016 slechts zestien procent van de ondervraagden de inzet in voormalig Nederlands Nieuw-Guinea (1950-1962) terecht. Daar staan overigens waar het gaat om de meer recente en deels nog lopende missies in Irak (2002-2005) en Afghanistan (2002-heden) veel hogere scores tegenover, rond 40 procent van de ondervraagden vond in dezelfde peiling deze missies terecht.
- De uitkomsten bij de vraag naar de waardering voor de uitgezonden militairen liggen structureel flink hoger dan wanneer het gaat om de vraag naar de terechtheid van missies. Zo overstijgt in de jaren 2014, 2015 en 2016 de waardering voor de uitgezonden militairen veelal met 20 of meer procentpunten de uitkomsten bij de vraag naar de terechtheid van de inzet. Voor de Afghanistan-veteranen heeft bijvoorbeeld in de genoemde jaren respectievelijk 58, 65 en 62 procent van de ondervraagden 'veel' of 'zeer veel' waardering.
- Blijkens de opiniecijfers van de afgelopen jaren staat een ruime meerderheid – zo'n 75 procent – van de Nederlanders positief tegenover veteranen, terwijl het begrip veteraan vooral wordt geassocieerd met 'plichtsgetrouw', 'behulpzaam', 'moedig', 'dapper' en 'trots', en in veel mindere mate met 'psychische problemen' en slechts weinig met het woord 'gewelddadig'.

Naast de zojuist genoemde onderzoeken kan het ook de moeite lonen de website van het EenVandaag Opiniepanel (met ruim 50.000 deelnemers) en de website Peil.nl van Maurice de Hond te bezoeken. Wanneer de actualiteit daartoe aanleiding geeft, worden daar ook Defensie- en veteranen-gerelateerde vragen aan de deelnemers voorgelegd. Een voorbeeld hiervan is de peiling die medio 2013 in samenwerking met Omroep West werd gehouden onder in Zuid-Holland wonende deelnemers aan het EenVandaag Opiniepanel (zie: http://regio.eenvandaag.nl/archief/46351/veel_waardering_voor_veteranen_in_zuid_holland).

Publicaties:

- *Nederlanders over tropenveteranen* (Bureau Lagendijk/Commissie Maatschappelijke Erkenning Veteranen, Apeldoorn 1990).
- *Nederlands publiek over Indië-veteranen. Toen en nu.* (Bureau Lagendijk/Stichting Dienstverlening Veteranen, Apeldoorn 1995).
- *Maatschappelijke waardering voor veteranen 2000* (Bureau Lagendijk/Stichting Dienstverlening Veteranen, Apeldoorn 2000).
- *Veteranenmonitor 2001* (Bureau Lagendijk/Stichting Dienstverlening Veteranen, Rotterdam 2001).
- *Veteranenmonitor 2002* (Blauw Research bv/Stichting Dienstverlening Veteranen, Rotterdam 2002).
- *Veteranenmonitor*, jaarlijks gepubliceerde opinieonderzoeken 2003-2014 (Blauw Research bv/Veteraneninstituut, Rotterdam 2003-2013).
- *Publieke opinie over veteranen. Factsheet* (uitgave Veteraneninstituut, 2014).
- *Maatschappelijke waardering. Factsheet* (uitgave Veteraneninstituut, 2014).
- *Imagomonitor Defensie* (afdeling Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS) en de Directie Communicatie Defensie, Ministerie van Defensie), met daarin opgenomen het jaarlijkse opinieonderzoek 'Nederlanders aan het woord. Veteranen en de Nederlandse Veteranendag' 2014, 2015 en 2016 (in samenwerking met Veteraneninstituut/Stichting Nederlandse Veteranendag).

3.2 Publieke opinieonderzoek – Nederlandse Veteranendag

In 2005 werd de Nederlandse Veteranendag ingesteld. Vanaf datzelfde jaar vindt er een aan die dag gerelateerd opinieonderzoek over veteranen plaats. Aanvankelijk werd dit verricht door de toenmalige Afdeling Gedragswetenschappen van het Ministerie van Defensie. Zoals in de vorige paragraaf al werd vermeld, is deze jaarlijkse peiling vanaf 2014, samen met het voordien door het Veteraneninstituut verrichte opinieonderzoek, opgenomen in de *Imagomonitor Defensie*.

Uit de onderzoeksresultaten komt naar voren dat sinds jaar en dag een grote meerderheid van de Nederlanders – in 2016 ging het om acht op de tien ondervraagden – van mening is dat veteranen openlijke waardering verdienen. Ook heeft inmiddels, na ruim tien jaar, vrijwel iedereen wel eens van de Nederlandse Veteranendag gehoord en blijkt er een ruim draagvlak voor die dag te zijn. Dat grote draagvlak is er eveneens als het gaat om het vanuit het Veteraneninstituut aangeboden programma 'Veteraan in de klas' waarbij veteranen van verschillende missies scholen bezoeken en over hun uitzending in gesprek gaan met leerlingen.

Publicaties:

- *Publieke Opinie Nederlandse Veteranendag 2005-2013* (jaarlijkse uitgave Ministerie van Defensie/DPD/GW, Den Haag 2005-2013).
- *Imagomonitor Defensie* (afdeling Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS) en de Directie Communicatie Defensie, Ministerie van Defensie), met daarin opgenomen het opinieonderzoek 'Nederlanders aan het woord. Veteranen en de Nederlandse Veteranendag 2014', 'Nederlanders aan het woord. Veteranen en de Nederlandse Veteranendag 2015' en 'Nederlanders aan het woord. Veteranen en de Nederlandse Veteranendag 2016' (in samenwerking met Veteraneninstituut/Stichting Nederlandse Veteranendag).

3.3 Opinieonderzoek onder veteranen

In de in 2009 gepubliceerde Onderzoekswijzer werd opgemerkt dat het onderzoek naar opvattingen onder de veteranen zelf nog 'in de kinderschoenen' stond. De vraag in hoeverre veteranen zich erkend voelen, wat zij van de verschillende vormen van erkenning vinden en of die aansluiten bij hun behoefte was nog nauwelijks onderzocht. Er kon slechts verwezen worden naar enkele kleinschalige eindstudies verricht door adelborsten/cadetten van het Koninklijk Instituut voor de Marine en de Koninklijke Militaire Academie alsmede naar een ouder onderzoek onder Nieuw-Guinea-veteranen, uitgevoerd in opdracht van de toenmalige Stichting Dienstverlening Veteranen. De afgelopen jaren heeft echter een grote inhaalslag plaatsgevonden.

Een belangrijke stap voorwaarts was het online 'veteranenpanel' dat eind 2010 door het Veteraneninstituut werd opgezet. Zo'n 3.000 veteranenpashouders bleken bereid zich voor het eerste onderzoek, met als onderwerpen erkenning en zorg, als panellid te laten bevragen. Volgens de uitgebrachte rapportage leverde dat 'een schat aan informatie' op. Zoals het feit dat de deelnemende veteranen veelal trots bleken op hun militaire inzet, maar kritisch waren over de mate van waardering vanuit de bevolking, door de politiek en in de media. Na deze eerste bevraging van het veteranenpanel volgden in de jaren erna nog een reeks andere peilingen, bijvoorbeeld over de arbeidservaringen na het verlaten van de militaire dienst.

In 2013 verscheen als vervolg op de masterscriptie *Veteranen: ervaren erkenning & waardering* van Joyce Motshagen het vragenlijstonderzoek (Vi) *Veteranenbeleid & waardering. Opvattingen van Nederlandse veteranen*.

In 2014 kwam de eerste meting uit van de *Kerngegevens veteranen*, een jaarlijks terugkerend vragenlijstonderzoek naar de mening van veteranen over het veteranenbeleid en de dienstverlening door het Veteraneninstituut. Dit periodieke onderzoek kwam in plaats van het werken met het vaste veteranenpanel en is gebaseerd op steekproeven uit het bestand van veteranenpashouders. Ook in 2015 en 2016 werden er rapportages *Kerngegevens Veteranen* uitgebracht met resultaten van nieuwe peilingen onder veteranen, onder andere over de ervaren waardering in de directe sociale omgeving en door de samenleving en over hun oordeel over (onderdelen) van het veteranenbeleid.

Publicaties:

- *Om het laatste stukje Indië. Eindrapport Nieuw-Guinea enquête 1993* (uitgave Stichting Dienstverlening Veteranen, rapporteur D.W. Staat).
- Ardon, M.P., *Onbekend maakt onbemind? Onderzoek naar de opvattingen van Nieuw-Guineaveteranen over maatschappelijke erkenning* (eindstudie KIM, Den Helder 2000).
- Antonisse, M.M.M., *Veteranen en Erkenning. De erkenning die jonge veteranen ervaren van maatschappij en krijgsmacht* (eindstudie KIM, Den Helder 2002).
- Dekker, O., *(H)Erkenning? Een onderzoek naar de meningen en wensen van jonge veteranen met betrekking tot maatschappelijke erkenning* (eindstudie KMA, Breda 2004).
- Motshagen, J., *Veteranen: ervaren erkenning en waardering* (masterscriptie, Universiteit Utrecht 2010).
- Schok, M., M. Elands, G. Algra, J. Groen, J. Weerts, *Veteranenpanel. Erkenning en zorg: opvattingen, wensen en behoeften van veteranen. Eindrapport mei 2011* (Veteraneninstituut 2011).
- Reuver, Y. de, M. Schok, *Veteranenpanel. Begrip, waardering en contact. Deelrapport februari 2012* (Veteraneninstituut 2012).

- *Aan het werk na dienstverlaten. Onderzoek naar de ervaringen van veteranen op de civiele arbeidsmarkt* (veteranenpanel, Blauw Research/Veteraneninstituut 2013).
- *Veteranenpanel – meting 5. Onderzoek naar de waardering voor de dienstverlening van het Veteraneninstituut* (Blauw Research/Veteraneninstituut 2014).
- Groen, J., M. Elands, Y. de Reuver, *Veteranenbeleid & waardering. Opvattingen van Nederlandse veteranen* (Veteraneninstituut 2013).
- Duel, J., Y. de Reuver, *Kerngegevens Veteranen 2014* (uitgave Veteraneninstituut 2014).
- Dirksen, M., *Kerngegevens Veteranen 2015* (uitgave Veteraneninstituut 2015).
- Duel, J., M. Dirksen, *Kerngegevens Veteranen 2016* (uitgave Veteraneninstituut 2016).

3.4 Evaluatieonderzoek Nederlandse Veteranendag

Sinds in 2005 de eerste Nederlandse Veteranendag was georganiseerd zijn de meningen van de veteranen hierover gepeild. Dit evaluatieonderzoek is vanaf 2005 jaarlijks uitgevoerd door het Veteraneninstituut. Telkens kreeg een steekproef van veteranen uit het veteranenpasbestand een lijst met gesloten en open vragen opgestuurd. Het belangrijkste deel van de vragenlijst werd gevormd door de waarderingsvragen. De veteranen werd onder meer gevraagd hun oordeel aan te geven over het thema van de betreffende Veteranendag, de belangrijkste onderdelen van de Veteranendag, de lokale en regionale veteranendagen en het scholenproject. Ook werd hen gevraagd aan te geven of de Nederlandse Veteranendag geleid had tot meer waardering voor hem/haar als veteraan.

Uit de resultaten van de opeenvolgende evaluatieonderzoeken blijkt dat Nederlandse veteranen – zowel de oudere als jongere – de Nederlandse Veteranendag en de verschillende onderdelen daarvan een redelijk hoog waarderingscijfer toekennen. Daarnaast geven in de loop der jaren steeds meer veteranen aan dat de Nederlandse Veteranendag heeft geleid tot meer waardering voor hem/haar als veteraan. Was in 2005 slechts 35 procent die mening toegedaan, in 2014 vond bijvoorbeeld 84 procent dat de Veteranendag in ‘redelijke’ of zelfs ‘grote mate’ bijdraagt aan maatschappelijke erkenning. Uit dit onderzoek bleek overigens ook dat jongere veteranen (41 jaar en jonger) zich wat minder betrokken voelen bij de Nederlandse Veteranendag, met inbegrip van de lokale en regionale veteranendagen, dan de oudere veteranen. Sinds 2014 is dit onderzoek in afgeslankte vorm onderdeel geworden van het onderzoek Kerngegevens Veteranen.

Publicaties:

- Huls-van Zijl, P.A., *Evaluatie Eerste Nederlandse Veteranendag 29 juni 2005. Resultaten van de enquête onder veteranenpashouders* (uitgave Veteraneninstituut 2005).
- Huls-van Zijl, P.A., *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 29 juni 2006. Resultaten van de enquête onder veteranenpashouders* (uitgave Veteraneninstituut 2006).
- Huls-van Zijl, P.A., *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 29 juni 2007. Resultaten van de enquête onder veteranenpashouders* (uitgave Veteraneninstituut 2007).
- Huls-van Zijl, P.A., *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 28 juni 2008. Resultaten van de enquête onder veteranenpashouders* (uitgave Veteraneninstituut 2008).
- Huls-van Zijl, P.A., *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 27 juni 2009. Resultaten van de enquête onder veteranenpashouders* (uitgave Veteraneninstituut 2009).
- Groen, J.M.H., J.M.P. Weerts, *Hoe waarderen veteranen de Nederlandse Veteranendag 2010? Verslag van het evaluatieonderzoek dat het Veteraneninstituut heeft verricht onder een steekproef van de veteranenpashouders* (uitgave Veteraneninstituut 2010).
- Reuver, Y. de, *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 25 juni 2011. Resultaten van de enquête onder veteranenpashouders* (uitgave Veteraneninstituut 2011).
- Reuver, Y. de, *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 2012* (uitgave Veteraneninstituut 2012).
- Reuver, Y. de, *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 2013* (uitgave Veteraneninstituut 2013).
- Reuver, Y. de, *Evaluatie Nederlandse Veteranendag 2014* (uitgave Veteraneninstituut 2014).
- Dirksen, M., *Kerngegevens Veteranen 2015* (uitgave Veteraneninstituut 2015).
- Duel, J., M. Dirksen, *Kerngegevens Veteranen 2016* (uitgave Veteraneninstituut 2016).

4 Beeldvormingsonderzoek

4.1 Berichtgeving algemeen

De mate waarin veteranen zich gewaardeerd voelen hangt mede samen met de wijze waarop de media over hen en hun militaire ervaringen berichten. Zo was het gevoel van miskenning onder een deel van de Indiëveteranen tevens het gevolg van de sinds 1969 een aantal malen in de media oplevende discussie over geweldsexcessen en oorlogsmisdaden. Een ander voorbeeld betreft de nasleep van de dramatische gebeurtenissen rond de val van Srebrenica. Daarbij zagen de Dutchbat III-veteranen zich geconfronteerd met door hen als onterecht en beschadigend ervaren verwijtende mediaberichten.

Gezien de invloed van de berichtgeving in de media op de mate waarin veteranen zich gewaardeerd voelen, besloot het Veteraneninstituut in 2004 te starten met een onderzoek naar de beeldvorming van veteranen in de geschreven media. Aanvankelijk gebeurde dit in samenwerking met de Erasmus Universiteit Rotterdam. Een eerste inventarisatie vanaf 2000 tot en met 2005 leverde een verzameling van ruim duizend artikelen op. In 2009 was er een aanvullend onderzoek betreffende het jaar 2008. Vervolgens werd wat betreft de jaren 2012-2013 de berichtgeving over veteranen in de vijf grootste landelijke en de vijf grootste regionale dagbladen onderzocht.

In de onderzoeken naar de algemene beeldvorming van veteranen in de media stonden de volgende vragen centraal:

- Wat is de toonzetting van de berichtgeving (positief, neutraal of negatief)?
- Welke stereotype beelden komen in welke mate voor in de berichtgeving: 'held', 'dader' (in relatie tot geweldsexcessen en oorlogsmisdaden) of 'slachtoffer' (in de zin van opgelopen gezondheidsschade, lichamelijk en/of psychisch)?
- Welke groepen veteranen worden aan welke stereotype beelden verbonden en hoe is de aandacht over de groepen veteranen verdeeld?
- Wat zijn de belangrijkste thema's in de berichtgeving?

Eind 2014 werden de resultaten van al deze onderzoeken samengevat in het 'factsheet' *Veteranen & media*. Uitkomsten waren onder meer:

- Een (licht) positieve toonzetting in bijna de helft van de artikelen, een (licht) negatieve toonzetting in slechts 10 procent van de gevallen en in de loop van de jaren een toenemend aantal artikelen met een neutrale toonzetting.
- Het stereotype 'held' bleef voor een belangrijk deel gekoppeld aan de oudere veteranen (vooral uit de Tweede Wereldoorlog), jongere veteranen werden verhoudingsgewijs vaker als 'slachtoffer' (gezondheidsslachtoffer) getypeerd, het beeld van de veteraan als 'dader' bleef voor een belangrijk deel verbonden aan Nederlands-Indië (dekolonisatieoorlog) en Srebrenica.

Het meest recente onderzoek naar beeldvorming over veteranen vond plaats in 2015-2016. Opnieuw werden daartoe de vijf grootste landelijke en de vijf grootste regionale dagbladen bekeken. Het overgrote deel (95 procent) van de artikelen had een neutrale toonzetting. In 60 procent van de artikelen was ook geen stereotype aanwezig. Voor zover dat wel het geval was, bleek het 'discours' over de veteraan als 'held' het meest duidelijk aanwezig en gekoppeld aan de thema's 'herdenken' en 'Tweede Wereldoorlog'. Het stereotype 'slachtoffer' werd vooral gebezigd in relatie tot 'miskenning', waarbij de missies in Libanon en voormalig Joegoslavië het meest werden genoemd. Het beeld 'dader' bleek opnieuw voornamelijk verbonden met het optreden in Nederlands-Indië – met als kanttekening dat, zoals gezegd, de toonzetting daarbij overwegend neutraal was.

Publicaties:

- Algra, G., M. Elands, *Shifting images. The public image of Dutch veterans, past and present* (paper Bional Conference Inter University Seminar on Armed Forces and Society, Chicago 2005).
- Elands, M., 'Verschuivende beelden. Het imago van Nederlandse veteranen na WO-2.', in: *Carré*, jrg. 28, nr. 6 (2005-6) 16-18.
- Beveren, E. van, *Held, dader of slachtoffer? De veteraan in de media* (masterthesis, Erasmus Universiteit Rotterdam 2007).
- Algra, G., M. Elands, J. Schoeman, *Dutch veterans in public opinion and press* (paper Bional Conference Inter University Seminar on Armed Forces and Society, Chicago 2007).
- Algra, G., M. Elands, J. Schoeman, 'The media and the public image of Dutch veterans from World War II to Srebrenica.', in: *Armed Forces and Society* 33 (April 2007) 3, p. 1-18.
- Jongh, S., *Passie voor onze veteranen? Een onderzoek naar de berichtgeving over veteranen in de Nederlandse gedrukte media* (masterthesis Erasmus Universiteit Rotterdam 2009).
- Tilburg, A. van, *Held, dader en slachtoffer. Onderzoek naar de beelden van veteranen in artikelen in de Nederlandse dagbladen van 2008* (Angelique van Tilburg Journalistiek & Tekst, Rotterdam 2009).
- Elands, M., G. Algra, e.a., *Combat and Commemoration. The public image of Dutch veterans and the influence of Afghanistan and Dutch Veterans Day* (paper Bional Conference Inter University Seminar on Armed Forces and Society, Chicago 2009).
- Tilburg, A. van, *Veteranen Dagbladmonitor 2012* (uitgave Veteraneninstituut, 2013).
- Tilburg, A. van, *Veteranen Dagbladmonitor 2013* (uitgave Veteraneninstituut, 2014).
- *Veteranen & media. Factsheet* (uitgave Veteraneninstituut, 2014).
- Tilburg, A. van, *Dagbladmonitor veteranen 2015-2016. Onderzoek naar berichtgeving over veteranen in Nederlandse dagbladen* (uitgave Veteraneninstituut, 2016).

4.2 Berichtgeving Nederlandse Veteranendag

Waar het gaat om beeldvorming over veteranen is ook de weerslag in de media van de jaarlijkse Veteranendag (inclusief de diverse lokale en regionale activiteiten) interessant. Aangaande dit onderwerp is zowel ouder onderzoek uit 2007 en 2008 – verricht door drie studenten van de Erasmus Universiteit Rotterdam – als meer recent onderzoek uit 2012 voorhanden.

In het laatstgenoemde onderzoek werd gekeken naar de vijf landelijke en vijf regionale dagbladen met de grootste oplage. Met onder meer als uitkomsten dat van de landelijke kranten *De Telegraaf* de meeste aandacht aan de Veteranendag besteedde, terwijl – meer in het algemeen – ‘een zeer ruime meerderheid’ van het totaal aan Veteranendag-artikelen verscheen in de regionale bladen. Interessant is ook dat Veteranendag voor de pers vaak aanleiding bleek veteranen aan het woord te laten over hun individuele uitzendervaringen.

Publicaties

- Plantinga, J., *Dat mag in de krant. Een onderzoek naar de berichtgeving over veteranen rond bevrijdings- en Veteranendag* (masterthesis, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2007).
- Tilburg, A. van, *De helden van de Veteranendag. Een onderzoek naar de beeldvorming over veteranen in de berichtgeving in de landelijke Nederlandse dagbladen rondom de Nederlandse Veteranendag 2007* (masterthesis, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2008).
- Goettsch, M., *Veteranen: een levend verleden. Een onderzoek naar de berichtgeving over veteranen rondom de regionale veteranendagen in de regionale weekbladen van 2007* (masterthesis, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2008).
- Elands, M., G. Algra, e.a., *Combat and Commemoration. The public image of Dutch veterans and the influence of Afghanistan and Dutch Veterans Day* (paper Bional Conference Inter University Seminar on Armed Forces and Society, Chicago 2009).
- Reuver, Y. de, *Veteranendagen dagbladmonitor 2012* (uitgave Veteraneninstituut 2013).

5 Onderzoek 'nasleep' militaire operaties

5.1 Herdenken, gevallen en monumenten

Het op uiteenlopende wijzen herdenken van militaire slachtoffers van oorlogen en vredesmissies is in eerste instantie een vorm van erkenning voor de gevallen en hun directe nabestaanden. Herdenken heeft echter eveneens een raakvlak met erkenning voor veteranen. Tijdens herdenkingen wordt immers ook het conflict als geheel herdacht en de militaire inspanning die destijds werd verricht. Hoewel strikt genomen onderzoek naar herdenken, gevallen en monumenten niet binnen de kaders van deze Onderzoekswijzer valt, is het vanwege het grote raakvlak met maatschappelijke erkenning toch (in bescheiden mate) meegenomen.

Om te beginnen is er wetenschappelijke onderzoek gedaan naar herdenken als activiteit (vormen, functie e.d.). In onderstaand kort overzicht is tevens Martin Bossenbroeks *De meelstreep. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog* opgenomen (dat eerder al werd vermeld in hoofdstuk 4, 'Tweede Wereldoorlog'). Dit omdat in deze publicatie ook een hoofdstuk is opgenomen over de Tweede Wereldoorlog-herdenkingscultuur en het oprichten van gedenktekens – met bijbehorende discussies – zoals het Nationaal Monument op de Dam.

Publicaties:

- Locher-Scholten, E., 'Van Indonesische urn tot Indisch monument: vijftig jaar Nederlandse herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Azië.', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* 14 (1999) 192-222.
- Maas, M. en B. Hopman, 'De betekenis van herdenken.', in: *Militaire Spectator* 196/5 (2000).
- Bossenbroek, M., *De meelstreep. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2001).
- Withuis, J., *Erkenning. Van oorlogstrauma naar klaagcultuur* (Amsterdam 2002).
- Hopman, B., 'Een eigen plaats in de geschiedenis. Militaire en collectieve herdenkingen in Nederland.', in: *Carré* 26-4/5 (2003) 34-37.
- Iersel, A.H.M. van, R.P.F. Bijkerk, *Herinneren en herdenken. Oude en jonge veteranen en de verwerking van oorlogservaringen* (uitgave Universiteit van Tilburg, 2007).

Naast het algemene onderzoek naar herdenken hebben diverse instellingen en personen onderzoek verricht naar de tijdens oorlogen en missies omgekomen Nederlandse militairen. Dit was (en is) uiterst tijdrovend en lastig onderzoek omdat de gegevens over met name de gevallen in de jaren 1940-1962 over tal van vindplaatsen verspreid waren, de gegevens over het overlijden van militair personeel onder oorlogsomstandigheden niet altijd secuur werden vastgelegd, tal van documenten tijdens de oorlog zijn vernietigd en bronnen regelmatig tegenstrijdige informatie bevatten.

Enkele belangrijke instellingen en personen die (grootschalig) onderzoek hebben verricht naar militairen die tijdens/door oorlogen en (vredes)missies zijn gevallen, zijn:

- De Oorlogsgravenstichting (www.ogs.nl met onder meer een slachtofferregister) die veel informatie biedt en diverse gedenkboeken heeft uitgegeven.

- Kolonel b.d. J.W. de Leeuw die (samen met anderen) het digitale namenbestand voor het Nationaal Indiëmonument (1945-1962) in Roermond heeft gevuld en bijgehouden en die onderzoek heeft verricht naar omgekomen militairen en leden van het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en het Veteraneninstituut beschikken over een recente versie van de databank van De Leeuw.
- De heer H.J.G. Floor die onderzoek verrichtte naar de gevallen van de Koninklijke Marine, een onderzoek dat uitmondde in de *Gedenkrol van de Koninklijke Marine 1939-1962*.
- De heer J. Kooistra die onderzoek heeft verricht naar de gevallen tijdens de Indonesische dekolonisatiestrijd.

Verder biedt het Nationaal Comité 4 en 5 Mei informatie over ruim 3500 oorlogsmonumenten in Nederland. Hieronder vallen ook monumenten die betrekking hebben op vredesoperaties. Zie www.oorlogsmonumenten.nl.

Tot slot dient hier nog het rapport uit 2013 te worden genoemd betreffende het door het Veteraneninstituut verrichte onderzoek 'naar opvattingen van veteranen over hun uitvaart' en meer in het bijzonder naar de behoefte aan een 'speciale veteranenbegraafplaats'. Een rapport, gebaseerd op een meningspeiling onder enkele honderden oudere veteranenpashouders, dat de nodige raakvlakken heeft met het thema erkenning.

Publicaties:

- *Palmam qui meruit ferat – Ere wie ere toekomt* (meerdere uitgave van de Stichting Nationaal Indië-Monument 1945-1962 met verlieslijsten, Melick 1996).
- Floor, H.J.G. (samensteller), *Gedenkrol Koninklijke Marine 1939-1962* (Weesp 2004).
- Kooistra, J., *Laatste bericht. Ereveld van Indië en Nieuw-Guinea. Opgedragen aan ruim 5300 slachtoffers* (Leeuwarden 2007).
- *Monumenten/gedenktekens in de provincie Zuid-Holland voor overleden militairen in het voormalig Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea in de periode 1945-1962* (uitgave Vereniging Oud Militairen Indië- en Nieuw-Guineagangers Zuid-Holland Noord en Zuid-Holland Zuid).
- Groen, J., M. Elands, *De laatste eer. Opvattingen van veteranen over hun uitvaart* (uitgave Veteraneninstituut, 2013).

5.2 Decoraties

Net als bij het vorige onderzoeksthema (herdenken, gevallen en monumenten) hebben decoraties in essentie betrekking op militairen. Toch zijn decoraties ook een vorm van erkenning voor veteranen, omdat decoraties regelmatig (jaren) na het verlaten van de militaire organisatie worden toegekend of uitgereikt en omdat decoraties voor militairen – zeker als het om dapperheidsonderscheidingen gaat – in zekere zin ook als een eerbetoon aan de gehele groep ingezette militairen mogen worden beschouwd.

Er is in Nederland een actief decoratiebeleid. Dat blijkt onder meer uit de instelling in 1990 van het Draaginsigne Gewonden voor militairen die tijdens hun missie fysiek of psychisch gewond raakten en uit het kort geleden ingevoerde Draaginsigne Nobelprijs VN-militairen. Het blijkt evenzeer uit de recente toekenningen, vanwege optreden in Afghanistan, van de hoogste militaire onderscheiding – de Militaire Willems-Orde – aan de officieren Marco Kroon (in 2009) en Gijs Tuinman (in 2014) en aan het Korps Commandotroepen (in 2016). In 2006 ontving de bij de Slag om Arnhem ingezette Poolse Parachutistenbrigade de Militaire Willems-Orde (zie hoofdstuk 4, 'Tweede Wereldoorlog').

Wat betreft de veteranen kan hier nog het Draaginsigne Veteranen (de 'Veteranenspeld') worden genoemd, hoewel dit insigne dat iedere veteraan krijgt uitgereikt of kan aanvragen strikt genomen geen militaire onderscheiding is, maar een uiting van waardering.

Alle 'ins and outs' aangaande onderscheidingen en andersoortige eretekens zijn te vinden in het *Handboek onderscheidingen* dat vanaf de website van het ministerie van Defensie kan worden gedownload. Een kort overzicht is te vinden in de 'factsheet' *Decoraties*, uitgebracht door het Veteraneninstituut.

Publicaties:

- Maalderink, P.G.H., *De Militaire Willems-Orde sedert 1940* (Rijswijk 1982).
- Meijer, H.G., *Bronzen Leeuw/Bronzen Kruis. Militaire dapperheidsonderscheidingen* (Amsterdam 1990).
- *Eindverslag van werkzaamheden 1990-1994*, Comité Draaginsigne Gewonden (Den Haag: Comité Draaginsigne Gewonden, 1994).
- *Register van dragers van het draaginsigne gewonden*, Comité Draaginsigne Gewonden (Den Haag: Comité Draaginsigne Gewonden, 1994).
- Meijer, H.G. en R. Vis, *Het Vliegerkruis. Voor initiatief, moed en volharding* (Amsterdam 1997).
- Evers, C.H., *Onderscheidingen. Leidraad voor de decoraties van het Koninkrijk der Nederlanden* (Amsterdam 2001).
- *Eindrapport Commissie Toekomst Decoraties van de Minister van Defensie* (Den Haag 2001).
- Meijer, H.G., *De Gespen voor krijgsverrichtingen. Van pacificatie tot vredesmissies. Studie naar ontwikkeling, invloeden, traditie en praktijk* (Venray 2009).
- *Decoraties. Factsheet* (uitgave Veteraneninstituut, 2014).
- Rijpkema, R., J. Cuperus, *1815-2015 Militaire Willems-Orde: 200 jaar moed, beleid en trouw* (uitgave in eigen beheer, Zeist 2015).
- *Handboek Onderscheidingen*
(<https://www.defensie.nl/onderwerpen/onderscheidingen>).

5.3 Maatschappelijke nasleep militaire operaties

De laatste categorie in dit hoofdstuk met onderzoek dat een sterk raakvlak met maatschappelijke erkenning heeft, is het recente en niet-gezondheidsgerelateerde onderzoek naar de maatschappelijke nasleep van militaire operaties. In dat kader is een aantal relevante studies verricht die we hier kort toelichten.

De eerste studie was een promotieonderzoek van historica Stef Scagliola naar het langdurige maatschappelijke discours over de tijdens de dekolonisatiestrijd in voormalig Nederlands-Indië gepleegde oorlogsmisdaden en naar de verwerking van die oorlogsmisdaden. Scagliola concludeert onder meer dat politici, historici, journalisten en veteranen het over dit beladen thema niet eens konden worden en dat – onder het mom van collectieve schuld – uiteindelijk niemand echt verantwoordelijk werd gesteld voor geweldsexcessen en oorlogsmisdaden.

Deze conclusie sluit bijna naadloos aan bij de conclusie van militair historicus Christ Klep in zijn promotieonderzoek naar de maatschappelijke nasleep van mislukte vredesoperaties (zie ook hoofdstuk 4, 'Srebrenica'). Klep vergelijkt de politieke en publieke nasleep in respectievelijk Nederland, België en Canada van de drama's in Srebrenica, Rwanda en Somalië en analyseert het zijns inziens in alle drie de landen onbevredigend verlopen verantwoordingsproces en de daarmee samenhangende verantwoordelijkheidsinvulling.

Ook in de derde studie, het onderzoek van historicus Hans Meijer naar de zogeheten 'backpay-kwestie', luidt de conclusie dat de nasleep of afhandeling onbevredigend is verlopen. De backpay-kwestie betrof het niet uitbetalen van achterstallig loon/achterstallige soldij aan gouvernementsambtenaren en KNIL-militairen over de periode van de Japanse bezetting. Meijer beschrijft de decennialange en grotendeels mislukte pogingen van de betrokken groepen om hun claim bij de Nederlandse regering alsnog gehonoreerd te zien.

Publicaties:

- Scagliola, S.I., *Last van de oorlog. De Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië en hun verwerking* (Amsterdam 2002).
- Meijer, H., *Indische rekening. Indië, Nederland en de backpay-kwestie 1945-2005* (Amsterdam 2005).
- Klep, C., *Somalië, Rwanda, Srebrenica. De nasleep van drie ontspoorde vredesmissies* (Amsterdam 2008).

Augustus 2017

Veteraneninstituut, Doorn

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Veteraneninstituut.

Het Veteraneninstituut (Vi) voert namens het Ministerie van Defensie een belangrijk deel van het Nederlandse veteranenbeleid uit en bevordert de maatschappelijke waardering en het welbevinden van Nederlandse veteranen en hun thuisfront.

